

Ipar Euskal Herriaz mahain ingurua

Askoren artean

Martxoaren 19ean, larunbatez, arratsalde oso batetarako bildu gara Baionan. JAKIN 9an eta 10ean IPAR EUSKAL HERRIAZ idazten dutenak elgarretaratu dira, hots, J.L. Davant, A. Errotabehere, L. Etxezaharreta, D. Heguy, M. Idirin, M. Ithurbide, R. Klanbong, J. Suhubiette, P. Xarritton, Eta JAKINen aldetik, J. M. Torrealday eta J. Azurmendi. Ezin etorria adierazi dute J. Basurkok eta G. Lantzirik.

Elgarrekin lanak komentatu eta osatzeko bildu ginen, horretarako bi zenbakietako idazlanak oro aurretik ezaguturik.

Esan dezagun hasieratik lan-formula honekin orain hasi bagara ere, gure asmotan ez dela berria, baizik eta aspalditik pentsatua, eta orain praktikara eramaten hasia. Beste zenbaki batzutan ere aurrea eramatekotan gara. Elkarlan horren asmoak, hauek dira: elkarren lana ezagutu eta, ondoren, idatzitako lan horietaz azterbegi eta ikuspuntu desberdinen arteko solasaldi eta konfrontazio bat egin; eta bidebatez, elkar ezagutu.

Gehiago atzeratu gabe zenbaki honekin hasteko, bagenuen beste arrazoi ulerterraz bat: JAKIN-ek Iparraldearekin harremanak bereziki zaindu nahi dituela.

Hemen publikatzen duguna, bada, solasaldi baten ondorio da, eta esperientzia berri bat. Modelu bat izan nahi luke, zera erakutsiko lukeena: estudio-gorputz bat dagoenean, lanak aztertu eta osatzeko aukera. Guk idazleen artean egin dugu elkarlan hori; politikoekin, ekonomiariekin, nekazariekin, arrantzaleekin beste hainbeste egin daiteke.

Jarraiko lerrook, bada, elkarrizketaren lau ordu horietan erabili genituen gaien puntu nagusi batzuk besterik ez dira.

Inmigrazio-emigrazio: kalitate problema

Jean Suhubietteren artikuluak argi eta garbi erakutsi du azken bi mendeotako jendetzaren mugimenduaren nondik norakoa. Azken urteotako joera zenbait ere ageri agerian dago lan horretan, kasurako, barne mugimenduan Laburdi ateratzen dela irabazle Baxenafarroaren eta Zuberorearen pentzura, Laburdiren hazkuntzan %60 atzerritarrek osatzen dutela, eta abar.

Demografiaren ikerketa honetan, arazo larrienetako bat aipatu nahi genuke: emigrazio-inmigrazioa.

Esan eta idatzi izan da urteko 2.000 ipar euskaldun bere herritik atzerrira joan ohi dela, lan bila gehienak. Badirudi, inoiz egia-antza izan badu ere, zifra hau esajeratua dela. Gaur, gainera, emigrazioa gutituz doa, bistakoa denez, eta arrazoiak ugari dira.

Ez aldegitara jendea bultzatzen duten faktoreak oro analizatzeko asmorik gabe, inportantetxoena aipa genitzake. Momentu honetan, langabezia da lehena: kanpora, Parisera, joanda ere, nekezago da orain lana aurkitzea. Lanak ditu lana aurkitzeak. Bestalde, ezin hainbestek aldegin orain, egon ere garai batetan baino gazte gutiago baitago aldegitoko. Gainera, eta hau oso inportantea da, Ipar Euskal Herrian, nor bere herrian gelditzeko joera, langabeziaren eta krisiaren aitzinekoa da: kontzientzia politikoak sortu duena. «Euskalduna Euskal Herrian» sloganak geroz eta arrakasta handiagoa du eta hemen gelditzera eta herrian lanbi-deak sortaraztera bultzatzen du gazteria.

Eta ez dezagun ahantz, azkenik, eskolaren eragina. Oraintsu arte emigrazioaren aldekoa izan da honen eragina. Euskaldun gazteari eskolan bertan erakusten zitzaion kanpora joan behar zuela, normalizat jotzen zen lan bila Parisera edo artzain bezala Ameriketara joatea. Orain, aldiz, herrian gelditzearen eta lanegitearen alde jotzen du eskolak, gaztea jakintzaz eta herri-kon-

tzientziaz jabetzen den heinean. Herrian gelditzearen aldeko erreakzioa gazte eskolatuen artetik sortu da.

Emigrazio-inmigrazio bikote honetan, beste puntu bat ere ikus genezake: Ipar Euskal Herria ez da hustutzen ari, hau da, zenbakiz berdin samar dira ateratzen eta sartzen direnak. Baina zein alde! Kualitatiboki galtzen dugu euskaldunok. Izan ere, gaztea —langilea edo diplomatua (honek errazago aurki lezake lana atzerrian, nekezago hemen)— doa kanpora, eta erretiro bila dabilen zaharra datorkigu hona.

Iparraldeko inmigrazio modu honek izigarri baldintzatzen du herriaren bizitza. Herri tipi batzutan bertako jendea baino kanpoko gehiago izateko arriskua dago. Bestalde, inmigrante hau ez da produktzailea: atsedenera dator, lur-zatiño bat eta etxe-bat erosten ditu.

Zer ondorio? Herriaren dinamika moteltzea dakar. Lurraren garestitzea, espekulazioa eta lanerako erabil daitezkeen lurren gutitzea ekarri du. Horrela, bigarren ondorioari gagozkiolarik baserriaren, nekazaritzaren eraberritzea eta reorganizazioa eragozten ditu. Udal anitz tranpa horretan erori da: lur komunalak ere saldu egin dituzte. Beste zenbait udalek, zorionez, politika argiagoa eraman dute, eta alokairutan edo alkilerrean uzten dituzte lurrak. Goratzekoa da Zuberoan gertatzen dena.

Euskaldunak ez du bere historia ezagutzen

Xarrittonen artikuluan oin-harturik salakuntza pare bat egin daiteke, geure buruari egin ere. Hegoaldean gertatzen denaren kontrara, Iparraldean ez dago historia-zaletasunik. Egon da, bai, baina hemengo historia-aztertzaileak duela 70 bat urte hil dira, eta ez dute segidarik izan. Egun ez da erreleborik. Hemengo kolonizazio arazoa ez da ongi ezagutzen, horregatik.

Iparraldekoek ez dugu geure historia ezagutzen, egia da. Baina, zoritxarrez, Hegoaldekoek ere ez gaituzte ezagutzen. Hegoaldekoek ere historiarik gabeko herritzat hartzen dute Ipar Euskal Herria.

Abertzaletasunaren indar eskasa

J. L. Davantek aurkeztu dituen datuetan nahikoa argi dago abertzaletasunaren indarra zertan den. Eskasegia, tamalez. Fenomeno hu ulergaitz gertatzen zaio Hegoaldeko askori. Ez du

aise konprenitzen abertzaletasunak Iparraldean dituen kondizionamendu bereziak.

Fenomeno hau esplikatu nahian, hiruzpalau arrazoi —jatorri oso desberdinekoak— aurrera daitezke.

1. Demografiari so, gazteriak lan bila ihes egin du. Herriak gaztez hustu dira. Gazteriaren urritasun honek herri-bizitzaren dinamika arras kondizionatzen du.
2. Kontzientzia historikoaren gabezia bat ere somatzen da. Iparraldearen historia hurbila Frantziarenarekin nahasten da, askorentzat. Eta Hegoaldearentzat Foruak hain garrantzizko badira ere, Iparraldean deus guti mintzo dira kategoria horiek.
3. Estatuaren aurreko pasibokeria. Estatuaren funtzioa, maiz, Frantzian, Jainko berri batena da: badirudi Estatuak eman-go digula gure problema guztien soluzioa. Hori dela eta, Parisera begira bizi da Ipar euskalduna.
4. Elizak indar eskuindar, monarkiazale eta frantses bezala jokatu du. Ezaguna da eskema: Zeruan Jainkoa, lurrean erregea, eta gizonaren lehen bertutea, obediencia, menpekotasuna.
5. Jauntxoan eragina eta indarra ere ezin da ahantzi, eta jauntxo horiek ez dira abertzale izan. Barnean lur-nobleek eta jauregitakoek eta Kostan indiano-seekek, burgesek aginte handia izan dute. Notarioen indarra ere ez da arbuiaitzekoa.
6. Lekuan lekuko administrazioak ez du aginterik. Parisen erabakitzen da dena. Eta Paris urruti dago. Nola iritsi, ordea, instantzia anonimo horretara, eta nola gauzak ardietsi? Parisen erlazio onak edukitzea de hoberena. Jauntxoek dituzte han harreman on horiek. Beraz, jauntxoek soluzionatzen dituzte jendearen problemak; haiek, eta haiek egindako politikak bakarrik. Horrela, sistema honi esker, Pariseko harreman horiei esker, Administrazio hotzaren eta herritar soilaren tarteko izanik, beren irudi publikoa ontzen dute jauntxoek, eta indarra finkatuagotzen. Kazike sistema honetan, paternalismoak eta klientelismoak hartzen dute politikaren lekua.

Egoera honetatik irtetzea, nekeza da oso, alokairu, kredito, seguru eta holako bidez frantses administrazioari oso kateaturik baitago jendea. Autonomiarik, nortasunik lortzen ez deino, egoera honek iraungo du.

Beste arazo bat, ezker abertzalearena da.

Abertzaletasun ezkertiarrek zer etorkizun du hemen?

Abertzaletasuna zaila bada, abertzaletasun ezkertiarra are zailago da. Ezker estatalista (PSetik hasita) euskalduna baino sinesgarriago gertatzen zaio ipar euskaldunari: labur esanda, frantsesa delako, moderatu delako, eta agintea irabaz lezakeelako. Bitartean, euskal ezkerria ez da efikaza, eta, gainera, antzetan, ez du irudi onik. Adibidez, askorentzat, oraindik ere EHAS bat, ETA kamuflatua da.

Euskalduna industriaren beldur

R. Kanblongek behin baino gehiagotan esan du bere artikuluan euskaldun guti dagoela industriaren gidaritzan. Industria guti eta enpresa-buru euskaldun gutiago.. Hegoaldean gertatzen denaren alderantzira.

Iparraldeko joera hori nola esplikatu daiteke?

Noski, faktore askok partehartzen du hor, elkarri hertsiki lotuak denak. Hona batzu:

1) Euskalduna: laborari eta fededun.

Egiazko euskaldunak, laboraria behar zuen, lurrari eta arbasoen tradizioari atxekia. Industria arrotza zen. Industria hitzak zer idarokitzen zuen?: kea, zikina, eta sindikatoak, grebak, istiluak, eta komunistak, gorriak, fedea galtzea... Elizak gaizki ikusi izan du industriaren sartzea.

2) Eskolan ez da teknika irakatsi. Medikuek, abokatuak, apez izateko presta zitekeen eskolan. Horiek ziren karrera nobleak. Iparraldeko eskolaren tradizioa, humanismotik joan da, eta ez teknikatik. Teknika-irakaskuntzarik ezaren hutsunea nabarmenki senditzen da herri bizitzan.

3) Euskaldunak ez du sinesten bere herrian jabe izan daitekeenik.

Berdin ekonomian, berdin politikan. Kontseiluetan euskaldun guti dago. Enpresa-buru guti. Alkate izatea bera ere, ohore bezala onartzen da, eta ez herria zerbitzatzeko edo herria aurrera ateratzeko modu bezala. Beti kanpokoak ikusi ditu nagusi ipar euskaldunak, eta hala izan behar duela beti uste du.

Honi loturik, geroari buruz, beste arazo bat. Nola pentsatu behar dugu Ipar Euskal Herriaren etorkizuna? Hirugarren sektorea potentziatu behar al da? Ipar Euskal Herria, turismo-leku soil egin behar ote dugu? Industria azkartu behar ote da? Bi-

zimolde merkeago, errazago, «naturalago» eta ekologia-zaintzaleago batetara jo behar al dugu? Hitz batetan, ba al dago modelurik, eredurik?

Etorkizuna definitzeko orduan, eta modelu bat hautatzekoan, solaskideak ez datoz bat, ez eta gutiagorik ere. Gizarte-eredu crokor bakoitzak badu bere bide-proposamena, eta, noski, bere aplikapen posiblea Euskal Herrian. Baina besterik gabe kopia daitekeen modelurik egon ez dago. Honetan bat zetozen denak, eta beste honetan ere bai: modelu bat pentsatzeko ere nortasun politiko definitu bat beharko genukeela. Herri nortasun bat, eta izpirituak aldatzea.

Lurraren defentsan

Iparraldeko baserriak, A. Errotabehereren datuak ikusita, ba al du etorkizunik, iraunen al du?

Nekazaritzak Ipar Euskal Herrian aurrera egin dezan nahi bada, baldintza minimo batzu kontuan eduki beharko ditu.

Maiz samar aipatu da Iparraldeko explotazio edo lur-eremuak tipiak direla. Egia da. Baina etxalde tipiak ez luke problema izan behar. Lur-eremu hori hobekien nola erabil: hori da problema. Bada produktibitate handiko erabilera errentablerik.

Iparraldeko produkzioak hazkuntzatik, ganadutik, eta kalitatezko produktotik jo behar du etorkizuna segurtatzeko. Hone-tarako, eskolatuago izan behar du laborariak.

Iraunen duen ala ez?

Zalantzarik gabe, langabeziak irauten duen bitartean, errazago lotuko da laborari gaztea ere baserriari.

Joera bat finkatzen ari da, gainera, azkenaldi honetan: legeetaz edo legezkanpoko jokabideetaz baliatuz, laborari gazteak elgertasunak sortzen ari dira, sindikatoak eskuratzen, beren arteko kooperazio-modu batzuk asmatzen (tresna kontuan, etc)... Iratzartzen ari dira laborariak. Bai eta artzainak.

Laborarien artean lurraren defentsak geroz eta aldeko gehiago ditu. Era batera edo bestera, azken urteotan ere burruka horien oihartzunik izan dugu (laborarien eta artzainen manifestapenak, bonbak, eta abar). Gerora, lur-burrukak ugalduz joango dira segur.

Pintura kanpora begira

R. Gelosek pinturari buruz egindako artikulua irakurle asko txunditurik utziko du, deus guti ezagutzen baitugu Iparraldeko arte-ekintzari buruz. Ez zela inor uste genuen, eta badela pintatzailerik frango ikusten dugu: dexente aipatzen ditu Gelosek, eta bada besterik ere.

Gure kultur ingurunean pintatzaile horien ezagutzapenik ez badugu, ez da kasualitate; arrazoi ximple bategatik da: J. Etxeberri eta P. Saint-Esteben (eskultorea) salbu, gainerakoak euskal kulturaren dinamikan integratu gabe daude. Artista hauek Ipar Euskal Herriaren geografikoki daude, ez izpirituz: gehienak kanpokoak dira, estudioak Parisen egin dituzte eta salmentak ere han dituzte, Iparraldean «atelier» dute, ez askoz gehiago. Biarritzen galeria anitz dago, uda partean erakusketa ugari egingen dira: turistentzat gehienbat.

Bazterleku honen beste arrazoi batzu ere badira: bertakoek kasu guti egiten diete artistei; kritika-falta nagusitzen da gure komunikabideetan; eta, batez ere, burgesia arte-eroslea falta da.

Frantsesa euskararen aitzinean

Irakaskuntzaz luze iharduteak mereziko luke. Baina oso labur arituko gara gu, astirik ezagatik.

Zein da, Iparraldean, ikastolaren lehen problema?

Ikastola, erakunde bezala barrutik begiratuta, dirua da arazorik larriena. Baina marku zabalagoan, eta arrazoi sakonago bezala: kontzientzi falta, herriaren euskaltzaletasunik eza. Gainera, hau ere kontuan hartzekoa da: euskara tradizionalisten esku egon da orain arte, eta hauek ez dira ikastolazale; planteamendu folklorikoan agortzen da hauen euskaltzaletasuna.

Hegoaldean aurkitzen ez dituen problema batzuekin ere topo egingen du hemen irakaskuntzak. Bi aipatuko ditugu: Estatuak irakaskuntza ordain dezan ohiturik dago jendea hemen. Ikastola, aldiz, nork bere faltrikeratik ordaindu behar. Egia da badirela eskola pribatua ikastola baino garestiago pagatzen dutenak, baina, jakina, hauentzat, euskarak «ez du baliorik».

Bigarren oztopoa, frantses hizkuntzaren zailtasunetik dator. Frantses hizkuntza ikasgaitza izanik, beldur dira gurasoak haurrek ez dutela sekula frantsesa ongi menderatuko, eta are gu-

tiago tikitan euskara ikasten eta lantzen badute. «Ez dugu haurraren geroa hipotekatu nahi», dio guraso askok.

Zer jokabide izan du Elizak? Ikastola mailan, Hegoaldearen alderantzira, Elizak ez du parterik hartu, ez eta hartzen.

Hego-Ipar: harreman zailak

Iparraren eta Hegoaren artean zer harreman modu dagoen jakin-minez ibili gara han eta hemen. Alferrik. Ezin jakin. Baina egon badaude, komertzioan, nekazaritzan, industrian, arrantzian. Ikerketarik ez dago, ostera. Harritzekoa bada ere, ikerketak falta dira: gure batasun kontzientziari datuak falta zaizkio. Ahobatez salatzen dugu denok gure arduradunen utzikeria —interesatu!— hau. Konponduko al da etorkizunean.

Bidasoaren bi alderdien arteko harremanak, gutiegi eta misteriosoak (ez ezagunak) izanaz gainera, biziki zailak dira. Arrazoi askogatik. Arrazoi politikoengatik batez ere, jakina denez.

Baina gutiago aipatu ohi den traba-mota batetaz jabetzea ere komeni zaigu, berantegi izan aurretik.

Hegoaldekoen eta Iparraldekoen arteko kolaborazioa eta elkar ulertzapena ez da beti erraz erraza gertatu, jadanik izan ditugun kontaktoetan (esate baterako, Arrasatera joan ohi diren hemengo gazteen kasuan). Hizkuntza problemak daude: bateko, erdaraz mintzatzen direla gehienak; eta besteko, euskara batuaren faltaz nekez ulertzen dutela elkar. Politika problemak daude: Iparraldeko askorentzat Hegoa Espainia da; eta hangoentzat Iparra, Frantzia. Are mingarriago: Hegoaldeko askok Ipar Euskal Herria, herri subdesarroitatu bezala tratatzen dute. Kasu honi!

Elgarrekin bizitzeko, beraz, egiturak eta bihotzak soilki ez baino buruak ere aldatu beharko ditugu. Elgar ezagutzetik hastea, hoberena.

BILTZAILE: *Joan Mari Torrealdai*
Joxe Azurmendi

MOLDATZAILE: *Joan Mari Torrealdai*